

Géger Melinda

Rippl-Rónai és a Nabis című kiállításról

A művész franciaországi korszaka és párizsi festőbarátai

Ez év májusában a kaposvári Rippl-Rónai Múzeumban a Pécsi Kulturális Főváros programsorozat eseményeivel párhuzamosan egy különleges kiállítást nyílt. A rendezvény egy európai kitekintésű anyagot mutat be arról az időszakról, amikor a kaposvári születésű Rippl-Rónai József egy laza művészközösség, a francia Nabis csoport tagjaként dolgozott Párizsban. A kiállítás a több mint 100 mű kapcsán Rippl-Rónai franciaországi festményeihez a párizsi művészbárátok képeit társítja. Ilyen keresztmetszetű kiállítás még nem volt látható Magyarországon. A francia festők közül Odilon Redon, Eugen Carriere, Paul Gauguin, Henry de Toulouse-Lautrec, illetve Maurice Denis, Pierre Bonnard, Edouard Vuillard, Paul Sérusier, Paul Ranson, tehát a Nabis művészek mindegyikétől jelentős grafikákat és festményeket mutat be Rippl-Rónai műveivel párhuzamosan. A válogatás a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum anyagán kívül elsősorban a Magyar Nemzeti Galéria, a Szépművészeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum, a Budapesti Történelmi Múzeum, pécsi Janus Pannonius Múzeum és számos magángyűjtő anyagából áll össze. Az ismert, jelentős Rippl-Rónai műveken túl utóbbi években felbukkant és egyben fontos képeiből láthatunk néhányat, továbbá az érdeklődők megtekinthetik a művész kiváló grafikai és iparművészeti munkásságának franciaországi szemelvényeit, így pl. az Andrássy ebédlővel kapcsolatos terveket is.

Rippl-Rónai József érdeklődését a Munkácsynál töltött inasévek végén, 1889-től új barátja, a skót James Pitcairn Knowles orientálta a legmodernebb francia törekvések irányába. A közös kiállítási élmények hatására a két művész festői stílusa e modern vonulathoz kapcsolódott. Rippl-Rónai szakított a Munkácsyval és a nála gyakorolt felfogással: 1892-ben a Párizs külvárosának számító Neuilly-be költözött, ahol egy emeletes házat bérelt közösen Knowles-szal és annak barátnőjével. Képeik erőteljes kontúrookra alapozó stílusvímányai megegyeztek a Nabis csoport eszméivel, akikkel szintén Knowles révén került Rippl-Rónai barátságba 1890-ben.

A „nabis” szó héberül prófétát (megvilágosodást) jelentett: így nevezték magukat félig komolyan, félig tréfásan azok a fiatalok, akik a kör tagjai közé tartoztak. Alkotásaikat szimbolista ihletettség szövi át, sokukra hatottak irodalmias, filozofikus vagy misztikus tanok. A francia Gauguin vonzaskörébe tartozó festői szemléletmódot képviselnek, ami közvetlen előfutára a XX. századi modern törekvéseknek. Képeiken háttérbe szorul a távlat, megnő a síkszerű dekorativitásnak, a sziluettnek és a kifejező körvonálnak a szerepe. Teljesen eltűnik az elmesélhető képtéma; az ábrázolt alak, illetőleg jelenet jelképes tartalmat kap. Rippl-Rónai József a Nabis csoport tagjaként e festői nyelvel elsőként járult hozzá a modern festészet magyarországi elterjedéséhez.

A Párizs külvárosának tekinthető Neully-ben születtek meg az 1890-es évek során Rippl-Rónai első nagy festői eredményei, az ún. „fekete korszakába” tartozó képek. A „fekete korszaknak” nevezett francia periódusára jellemző a kifejező fekete kontúr, a kontúrokat kitöltő keveretlen, a palettáról egyenesen a vászonra felvitt szín. Rippl-Rónai alkalmazta a francia festőbarátaira jellemző modern festészeti vívmányokat. Új képein – akárcsak a Nabis csoport alkotásain – háttérbe szorul a távlat, megnő a síkszerű dekorativitásnak, a sziluettnek és a kifejező körvonálnak a szerepe. Teljesen eltűnik az elmesélhető képtéma; az ábrázolt alak, illetőleg jelenet jelképes tartalmat kap. A Nabis csoport témái is gyakran bukkannak fel Rippl-Rónai képein: így az intim portrék sokféle variációja, és a karakter-portrék mellett a melankolikus, gondolataiba mélyedő fiatal nőtípus is.

A magyar mester Franciaországban meglátogatta Paul Gauguin és Paul Cezanne-t, együtt litografált az Ancourt nyomdában Toulouse Lautrec-vel, és a Revue Blanche folyóirat köré szerveződő fiatal művésztársaság, a „Les artist intelligent” is sorába fogadta. Közülük Vuillard, Bonnard, Roussel, Denis, Sérusier, Ranson és Vallotton is gyakran kilátogatott a magyar festőhöz Neullybe. Rippl-Rónai különösen az első három művésszel és Maillol-lal tartotta a legszorosabb kapcsolatot. A francia festő hatására kezdett ő maga

is foglalkozni hímzések tervezésével, míg Rippl-Rónai bátorította Maillol-t a szobrászat terén. A magyar művész pontosan felsorolta barátait visszaemlékezéseiben: "Lautrec, Bonnard, Denis, Valloton, és a finom ízlésű poétalélek, X. Roussel, Vuillard – művészetüktől függetlenül is – rendkívül szellemes emberek. Akik meg tudták érteni és át tudták érezni például Verlaine költészetét, Mallarmé finomságait is. De műveik beszélnek legjobban mellettük." A felsorolás azon művészekre vonatkozik, akik az akkor újdonságszámba menő dekoratív litográf technikát gyakorolták. E kapcsolatot reprezentálva jelennek meg kiállításunkon a Szépművészeti Múzeum gyűjteményének nagyszerű grafikái.

A kaposvári tárlat jellegzetes témacsoportja Rippl-Rónai korai művei között az „álomarc portrék” alaptípusa. A századforduló misztikus nőideálja pasztellekben majd olajfestményekben is nagyszerű műveket eredményezett. Egyik első darabja a Pettys ruhás nő 1889-ből, amelynek modern megoldásaival a művész „kivívta” Munkácsy nemtetszését is. E típus különféle megjelenései végigkísérték a művészt egész életében. A műcsoport kialakításában egyértelmű Odilon Redon, a feketék festőjének hatása és köztudomásúak a Whistler, Carriere párhuzamok is. Egyik legszebb darabja a kaposvári Mlle Dutile képmása című portré, amely finom, füstszerű, ködös tónusaival, visszafogott, ám mégis érzékenyen megcsendülő zöld-vörös színkontraszójával különleges képélményt jelent. Hasonló megoldással él a művész a kaposvári Merengő, vagy Teodor Botkin című képeken: ezek a Carriere-hez közeli művek legegységesebb példái, akiről azt írja a Rippl-Rónai: „a lelki rokonság ízlésben és a ködös dolgok megfigyelésében volt”.

Rippl-Rónai a Nabis csoport elismerését és meghívását az Öreganyám című képével nyerte el, amelyet a Mars-mezei Szalonban állított ki 1894-ben. A kritikusok dicsérete mellett azt a kiváltságot is megkapták, hogy ettől kezdve zsúri nélkül állíthatta ki műveit a Szalonban. E mű az elmúlás és az öregség szomorúságának lírai ábrázolásával többször visszatér Rippl-Rónai alkotásain. Csakugyan, a francia főváros kínálta nagyvilági motívumok igazából nem érintették meg – különösen így érezzük, ha a francia képekkel hasonlítjuk össze Rippl-Rónai motívumait. A Nabis művészek változatos, felszabadult megközelítéseihöz képest Rippl-Rónai szűkebb témakörében mozog, és néhány szereplős, visszafogott, sötétre hangolt képeket festett. A belső világ az intim élet, a csendes visszavonultság pillanatit látjuk még olyankor is, ha más festő számára harsányabb téma jelenik meg. A nagy pohár című kocsmai jeleneten üres székek által körülvett asztal áll kép előterében, csak hátul tűnik fel két beszélgető alak. Feltűnő az üresen maradó két szék, rajta a két pohárral. Viszonylag kevés táj- és városkép



Paul Ranson:
Ülő nő
1893

ismert ebbel az időszakkból: a Szajna éjjel sötét színekkel megfestett, energikus tájkép. Mozgalmas jelenet: alul a folyón úszó bárkákkal, a horizont felett felhőkkel, és a hajókéményekből kiontott füsttel: Párizs nem az idilli arcát mutatja, a sötét rakparti jelenet olyan világot tár elénk, ami sokkal inkább utal Rippl-Rónai párizsi éveinek küzdelmes, nyomorral, nélkülözéssel teli világára, mint az impresszionisták által oly kedvelt, fényben-színben úszó vízpartjaira. A fekete képek azonban nem feketék. A sötét tónus ugyan uralkodó, de a színek karaktere továbbra is megmarad: zöldek, kékek, okkerek sokféle, visszafogott harmóniája uralja a kompozíciókat.

Rippl-Rónait a bensőséges, intim világ vonzotta. Így festette meg barátnőjét, Lazarine-t és annak lánytestvérét csendes varrogatás közben: e motívumból több képvariáció is született. Az Alkonyat egy intim szobában egy, a későbbi kaposvári képeket megelőlegező interieur: középpontjában egy csokor virággal, míg a fő téma mögött a nézőnek háttal forduló jelenik meg a kép főszereplője, a zongoránál ülő nő.

A bensőséges intimitás egyes alkotásokon misztikus hatásúvá válik. A miszticizmus a Nabis csoport elvont témájú beszélgetéseinek tárgya és festői alkotómódszerük fontos törekvése volt. Rippl-Rónai e tekintetben soha nem vált Nabis művésszé, őt kevésbé érintették meg azok az elvont nézetek, amelyek barátai közül különösen Maurice Denis vagy Serusier műveiből sugárzanak. Egy-egy képén mégis sikerült e titokzatos, légius világot barátaihoz hasonlóképpen megragadni. A vallásos-misztikus érzés fontos közvetítője volt számára

Knowles, akit Párizsban a temető festőjeként is ismertek. Valószínűleg az ő hatására született Rippl-Rónai Temető c. képe, az elmúlás őszies derengésű, titokzatosan lírai megfogalmazása. Ebben az esetben Rippl-Rónai a női portréknál alkalmazott technikai eljárást, a vékony, lazúros festék füstös hatású elmosását vitte át nagyobb léptékű tájképre. A Temető c. képpel rokon a kaposvári kiállítás egyik különleges alkotása az Egy Szent József-kápolna Levallois-ban című kép, amely pár éve került elő több évtizedes lappangás után egy kaposvári hagyatékból. Horváth János kutatott utána, és ennek alapján tudjuk, hogy a festményt 1902-ben állították ki Budapesten, a Merkur-palotában. (A kiállítási katalógus 316. tétele volt 1000 koronás áron.) A festményen szereplő oltár a Rue Rivay 59. alatti Sain-Justin templomban található, Párizs Levallois-Perret negyedében. A templomkápolna egyik mellékoltáráról van szó. Rippl-Rónai barátnője, Lazarine rendszeresen járt templomba lakótársukkal, Knowles skótt festő kedvesével együtt, aki „kiugrott” apáca volt. Ez a templom esett lakóhelyükhöz legközelebb. Az életmű szempontjából a levallois-i kép azért különleges darab, mert közvetlen előzménye az Andrassy ebédlő bútorterveinek. Hasonlóan szigorú redukált rendszer, a szerkezeti egységekre koncentráló komponálásmód jelenik meg a bútorrajzokon is, és ez az absztrakció felé vezető nagy Maillol-portréban teljesedik ki. Az Egy Szt. József-kápolna Levalloisban című képen a puritán téglafalazat, a szimmetrikus bútor, a fehér, csipkés szelű oltárterítő, a gyertyatartó és a valószínűtlen színű virágcsokok lényegi értelmezését adják a Nabis csoport spirituális eszményeinek.

Rippl-Rónai a párizsi tartózkodás alatt rendszeresen tartotta a kapcsolatot otthon lévő szüleivel és családtagjaival. Hazalátogatásaikor mindig készült egy-egy portré, jelenet a család egyes tagjainak „főszereplésével”. A női portrék mellett a kaposvári kiállítás jellegzetes részét adják e családi képek: testvéreiről, különösen szeretett édesapjáról. A Szüleim negyvenévi házasság után c. mű e csoport egyik fő alkotása: méretében és kvalitásában is főmű. Maurice Denis (Anyai boldogság) dekorativitását és íves formastilizálását használja, amire Genthon István is felfigyelt. A családi portrékon kívül Rippl-Rónai elkészítette a Nabis művészek portréit is: a kaposvári kiállításon szereplő Bonnard festőről készült kép e sorozat egyetlen megmaradt műve. Szereplése azért fontos, mert a festőbarát Szépművészeti Múzeum tulajdonában lévő műve, az Anya és gyermekei és a Reggeli enterieur a kaposvári kiállításon is szerepel: többek között azért mert az otthonkultuszt teremtő Rippl-Rónai későbbi enteriőrjeinek témavilága ötletként innen eredeztethető.

A Nabis csoport többi tagjához hasonlóan Rippl-Rónai is szívesen elkalandozott az iparművészet területére: tervezett üveglakokat, kerámiákat,

szóttéseket és kisebb használati tárgyakat. Hímzett falikárpitjait a festő tervei nyomán Lazarine és annak testvére, Claudine készítette el. Az Idealizmus és realizmus című műve a párizsi világkiállításon érmet is nyert. Élete nagyszabású iparművészeti megbízását egy magyar arisztokratától kapta. Fent említettük az Andrassy ebédlő bútorterveit: Rippl-Rónai 1896-ban járt Töketerében, gróf Andrassy Tivadar meghívására. (Ekkor készítette el a grófnő kaposvári kiállításon látható profilba állított légies arcképét is.) E vendégség következményeként Rippl-Rónai megbízást kapott a budai Andrassy-palota ebédlőjének megtervezésére. A magyar művészet történetében ez volt az első, egységet alkotó, szecessziós stílusú lakásbelső: a bútorokat, üveglakokat, a hímzett szőnyeget, a porcelán étkészletet és az üvegpoharakat azonos jellegű virágmotívumok díszítették. Az enterieur terveinek vázlatai és a kivitelezett darabok egy csoportja a kaposvári kiállításon is szerepelt.

Rippl franciaországi tartózkodása alatt sem adta fel a hazatérés gondolatát. Az első években haza küldött modern képeit azonban a konzervatív magyar kritika idegenkedve fogadta. A Párizstól való eltávolodás egyik fázisát jelentette az a meghívás, amit 1899-ben Aristide Maillol barátjától kapott Dél-Franciaországba, Banyuls-sur-Mer-be, Maillol szülőfalujába. Több mint három hónapon át időzött a spanyol-katalán határon a Pireneusok lábánál fekvő tengerparti településen. Itt festett tájképein csaknem évtizedes fekete korszaka után palettája újra kivilágosodott, térképzése összetettebbé vált, koloritja felfrissült. Az új tájképeken a feketével tört színek helyébe zöldek, sárgák és vörösek léptek. E sorozat átvezetést jelent Rippl-Rónai későbbi színes festőiségű kaposvári korszakához. Egyik legszebb példája a Katalán táj – Lazarine heverészik című kép.

Rippl-Rónai Franciaországban kezdődő útkeresése, nyugtalan évei 1901-ben egy lázas utazásban csúcspontot értek el, amikor keresztül-kasul utazta Európát. Wiesbadenben, Németországban és Oroszországban is megfordult, de a hideg tél néhány hét múlva onnan is elűzte. Ekkor döntötte el, hogy végleg letelepszik szülővárosában, Kaposváron. 1902 tavaszán megvásárolta a Fő utca egyik rózsakerttel szegélyezett parasztházát, ahová magával hozta hű társát, Lazarine-t is. Ezzel lezárul a fekete korszak és befejeződik a francia periódus története.

(Kaposvár, 2010. május 27 - augusztus 22.)